

PRÁVNÍ ROZHLEDY

ČLÁNKY

K odpovědnosti rozhodce v českém právu

JUDr. Jiří Vlastník, Ph.D., Praha*

Rozhodci či rozhodčí soudy nepožívají podle českého práva imunity z odpovědnosti za újmu způsobenou při výkonu funkce rozhodce. Jejich odpovědnost se řídí pravidly zobledňujícími specifika této funkce. Uplatňování soukromoprávní odpovědnosti rozhodce se může stát jedním z nástrojů kultivace rozhodčího řízení a zvýšení jeho standardu.

I. Úvod

Rozhodčí řízení v České republice trpí řadou neduhů. Realita je leckdy vzdálena ideálu, jímž je rychlejší, efektivnější (případně i kvalitnější a méně nákladné) vyřešení sporu oproti soudnímu řízení. Nepochybně mnoho rozhodců vykonává svou funkci velmi pečlivě a zodpovědně. Na druhou stranu někteří rozhodci z různých důvodů ignorují základní pravidla spravedlivého procesu, uznávané metody výkladu právních norem i judikaturu nejvyšších soudů. Spory často rozhodují podle svého subjektivního přesvědčení o vhodnosti řešení, spíše než na základě řádné aplikace práva. Někteří pak bohužel rozhodčí řízení nevnímají jako alternativní cestu dosažení spravedlnosti, ale jako rychlejší způsob prosazení zájmů svých či s nimi spřízněných osob, chráněný omezenou přezkoumatelností rozhodčích nálezů ze strany orgánů veřejné moci. Rozhodčí řízení pak mnohdy probíhá nepředvídatelným způsobem a ústí ve vydání překvapivých rozhodčích nálezů vedoucích k závažným zásahům do práv účastníků, jejichž náprava se hledá jen obtížně. Předmětem tohoto článku je stručně pojednat o soukromoprávní odpovědnosti rozhodce v českém právu, jež by podle mého názoru mohla být jedním z nástrojů kultivace rozhodčího řízení a zvýšení jeho standardu.¹

II. Imunita, či odpovědnost?

1. Přístupy k odpovědnosti

Přístupy k odpovědnosti rozhodců za škodu způsobenou při výkonu jejich funkce se různí. V některých práv-

ních rádech je rozhodcům přiznána imunita z odpovědnosti za újmu, což je zdůvodňováno jejich zvláštním postavením coby kvazijudiciálního orgánu a zájmem na tom, aby jejich rozhodování nebylo vedeno obavou z možné odpovědnosti (jedná se o základní přístup *common law* vycházející z jurisdikční doktríny, spatřující základ funkce rozhodce ve státem svěřené pravomoci rozhodovat za splnění zákonných podmínek spory namísto soudu). Jinde rozhodci imunity z odpovědnosti nepožívají vůbec a jakožto profesionálové v oboru jsou povinni postupovat s řádnou péčí a odpovídají za následky porušení této povinnosti (jedná se o základní přístup kontinentálního práva vycházející ze smluvní doktríny, spatřující základ funkce rozhodce v třístranné smlouvě mezi stranami sporu a rozhodcem). Zdá se přitom převládat přístup „zlaté“ střední cesty, kdy podmínky odpovědnosti rozhodců jsou určitým způsobem upraveny s přihlédnutím ke specifickým jejich funkce a rozhodci nesou odpovědnost pouze za kvalifikovaná pochybení (*excesy*) při své činnosti (nejedná se tedy o omezení rozsahu odpovědnosti rozhodce, ale o zvláštní pravidla jejího vzniku).²

2. Česká úprava

Český zákon o rozhodčím řízení³ zvláštní úpravu odpovědnosti rozhodců neobsahuje. Uplatní se tak obecná pravidla odpovědnosti obsažená v občanském zákoníku, která je však nutné vykládat ve spojení s pravidly upravujícími rozhodčí řízení podle zákona o rozhodčím řízení. Nejvyšší soud tak dovodil, že

* Autor je advokátem v Praze spolupracujícím s advokátní kanceláří Vejmelka & Wünsch s.r.o.

1) Článek volně navazuje na příspěvek Vlastník, J. Právo na spravedlivý rozhodčí proces? *Právní rozhledy*, 2012, č. 1, s. 1 a násl.

2) Srov. Franck, S. D. The Liability of International Arbitrators: A Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity. <http://papers.ssrn.com/>; či Mullerat, R. The Liability of Arbitrators: A Survey of Current Practice. <http://www.josemigueljudice-arbitration.com/>.

3) Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů („RozŘ“).

„... při posouzení nároku na náhradu škody uplatněného proti rozhodci nelze zcela vyloučit oprávnění soudu přezkoumat postup rozhodce v rozhodčím řízení. Odpovědnost rozhodce však lze sledat pouze při naplnění předpokladů obecné odpovědnosti podle § 420 ObčZ 1964 a současně tehdy, jestliže protiprávní jednání rozhodce (s přihlédnutím ke všem okolnostem případu) bezprostředně vedlo ke zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 RozŘ, např. tehdy, jestliže nebyla straně rozhodčího řízení poskytnuta dostatečná možnost k uplatnění jejich procesních práv nebo se procesním postupem rozhodce (rozhodčího soudu) jedna ze stran dostala do nerovného postavení vůči druhé straně (srov. např. rozsudek NS z 28. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2570/2007).“⁴

Nejvyšší soud se tedy přiklání k odpovědnosti rozhodce za škodu, vznikající však podle něj pouze v případě porušení právní povinnosti bezprostředně vedoucího ke zrušení rozhodčího nálezu (předmětem zájmu je zde tedy příčinný vztah; viz níže). V tomto přístupu se projevuje snaha zabránit nahrazení omezené přezkoumatelnosti rozhodčích nálezů uplatňováním nároků z odpovědnosti za škodu vůči rozhodcům a současně vyjasnit, že rozhodci nepožívají imunity z odpovědnosti, ale nesou následky za své jednání s přihlédnutím ke specifickým své funkce. Dlužno podotknout, že citované rozhodnutí Nejvyššího soudu se zabývá odpovědností rozhodce za škodu způsobenou porušením jeho povinností, projevíví se v nezákonném a následně zrušeném rozhodčím nálezu. Jeho závěry tak nelze aplikovat na případy porušení jiných povinností rozhodce, které se ve způsobu rozhodnutí sporu mezi stranami rozhodčího řízení neprojevují, nicméně mohou též vést ke vzniku újmy. V případě porušení povinností tohoto typu se podle mého názoru bez dalšího uplatní obecné podmínky odpovědnosti za škodu.

Pokud jde o možné nároky vůči rozhodci, lze odkázat i na judikaturu Ústavního soudu, z níž lze dovodit, že ve vztazích nedotýkajících se stran rozhodčího řízení a jejich sporu, ale sporu mezi žalobcem a rozhodčím soudem (v konkrétním případě šlo o vrácení poplatku za rozhodčí řízení), nelze vyloučit působení základního práva na soudní ochranu. Soudy mají v těchto případech oprávnění i povinnost daný spor rozhodnout, přičemž nejde o obcházení smyslu § 31 RozŘ (tedy omezené přezkoumatelnosti rozhodčích nálezů).⁵ Pro pořádek lze doplnit, že rozhoduje-li ve věci stálý rozhodčí soud, jsou rozhodčí nálezy (a tedy i související odpovědnost) přičitatelné tomuto rozhodčímu soudu a nikoli konkrétním rozhodcům při něm působícím, kteří danou věc rozhodli; sami tito rozhodci za případnou související způsobenou škodu neodpovídají.^{6,7} K dokreslení stávající situace v ČR lze podotknout, že v současnosti u nás již existují pojistné produkty umožňující rozhodcům sjednat pojištění jejich odpovědnosti,⁸ což jen dokládá, že úvahy o odpovědnosti rozhodce nejsou jen teoretickou, ale praktickou a aktuální otázkou.

3. Vzdání se práv z odpovědnosti

Samostatnou otázkou je, nakolik se strany sjednávající rozhodčí smlouvu mohou práva na náhradu újmy vůči rozhodci vzdát. Lze poukázat na to, že např. čl. 40 pravidel arbitráže Mezinárodní obchodní komory („ICC“) výslovně vylučuje odpovědnost za škodu jak rozhodčí instituce, tak u ní působících rozhodců, s výjimkou, kdy je vyloučení odpovědnosti zakázáno použitelným právem. V případě českého práva je možnost vzdání se práva na náhradu škody omezena § 2898 ObčZ, v souladu s nímž

se v rozhodčí smlouvě nelze vzdát práva na náhradu újmy vůči rozhodci a tuto odpovědnost nelze vyloučit ani omezit, jedná-li se o újmu na přirozených právech člověka, anebo o újmu způsobenou úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, anebo jde-li o omezení či vyloučení práva slabší strany na náhradu újmy. Obsahuje-li tedy rozhodčí smlouva řídicí se českým právem⁹ vyloučení či omezení odpovědnosti rozhodce, bude v konkrétním případě nutné zkoumat, zda a) nedošlo k porušení přirozených práv člověka,¹⁰ b) újma nebyla způsobena úmyslně či hrubou nedbalostí¹¹ a c) poškozená strana rozhodčí smlouvu nepodepsala v postavení slabší strany.¹² V kladném případě by nebylo možné k případnému omezení odpovědnosti rozhodce v rozhodčí smlouvě přihlídnout.

III. Smluvní, či zákonná odpovědnost?

1. Rozdíl mezi smluvní a zákonnou odpovědností

Nový občanský zákoník rozlišuje mezi a) odpovědností za škodu zakládající se na porušení zákonné (mimosmluvní) povinnosti, která vyžaduje zavinění (§ 2910 ObčZ), a b) odpovědností za škodu zakládající se na porušení povinnosti smluvní, jež zavinění nevyžaduje, ale připouští možnost liberace (§ 2913 ObčZ). Rozhodující přitom zjevně není, zda se jedná o porušení povinnosti stanovené zákonem, jenž stanoví řadu povinností uplatňujících se i v konkrétních smluvních vztazích (které jsou zákonem dotvářeny), ale to, zda mezi škůdcem a poškozeným existoval před vznikem odpovědnostní povinnosti smluvní vztah, jehož součástí byla i povinnost (ať již předvídaná smlouvou, či zákonem), jejíž porušení bylo příčinou vzniku odpovědnosti. Pokud takový vztah existoval, jedná se o odpovědnost smluvní podle § 2913 ObčZ; pokud nikoli, jedná se o odpovědnost mimosmluvní podle § 2910 ObčZ.

4) Viz usnesení NS z 21. 10. 2014, sp. zn. 25 Cdo 2790/2013 (*pozn. red.*: formálně upraveno; rozhodnutí je zařazeno v tomto čísle PR v rubrice Judikatura).

5) Viz nálezy ÚS z 3. 7. 2014, sp. zn. III. ÚS 2407/13; či z 16. 7. 2013, sp. zn. I. ÚS 1794/10.

6) Srov. usnesení ÚS z 15. 7. 2002, sp. zn. IV. ÚS 174/02; rozsudek NS z 28. 11. 2007, sp. zn. 32 Cdo 1044/2005. Oproti tomu např. z čl. 1 odst. 2 rozhodčích pravidel ICC vyplývá, že rozhodčí nálezy vydávané pouze podle rozhodčích pravidel ICC nejsou rozhodčími nálezy Mezinárodního rozhodčího soudu ICC, ale konkrétních rozhodců.

7) Pojmy rozhodčí soud a rozhodce jsou v tomto článku užívány zá-
stupně, neplyne-li z kontextu jinak.

8) Viz např. příspěvek „WI-ASS zajistí pojištění odpovědnosti z činnosti rozhodce“. <http://www.epravo.cz/>.

9) Podle § 117 odst. 1 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, se s výjimkou přípustnosti náležitosti rozhodčí smlouvy (tedy včetně případného vyloučení odpovědnosti za škodu) posuzují podle právního řádu státu, v němž má být rozhodčí nález vydán.

10) Katalog přirozených práv není v občanském zákoníku uveden. Přirozenými právy, která má § 2898 ObčZ na mysli, je nutno podle mého názoru rozumět práva spjatá s osobností člověka ve smyslu § 19 odst. 2 ObčZ. Nepatří k nim tak např. právo vlastnit majetek.

11) Ve smyslu judikatury lze hrubou nedbalost „považovat za nedbalost nejvyšší intenzity, za takovou nedbalost, jež svědčí o lebkomyšlném přístupu škůdce k plnění svých povinností, kdy je zanedbání požadavek náležitosti opatrnosti takovým způsobem, že to svědčí o zřejmé bezoblednosti škůdce k zájmům jiných osob“ (viz rozsudek NS ze 17. 12. 2014, sp. zn. 23 Cdo 2702/2012).

12) Pojem slabší strany občanský zákoník nedefinuje. Slabší stranou bude v případě rozhodčí smlouvy ta ze stran, která při jejím sjednání nemohla z jakéhokoli důvodu prosadit svou představu a zájem. Srov. *Lavický, P a kol.* Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014.

2. Podstata rozhodčí smlouvy

Základem pravomoci rozhodce rozhodnout určitý spor je rozhodčí smlouva uzavřená mezi dotčenými stranami (§ 2 RozŘ),¹³ k níž rozhodce přistupuje přijetím své funkce (§ 5 RozŘ), případně opomenutí strany rozhodčího řízení vznést námitku nedostatku rozhodčí pravomoci ze zákonem předvídaných důvodů při prvním úkonu v rozhodčím řízení ve věci samé s výjimkou spotřebitelských smluv (§ 15 odst. 2 RozŘ),¹⁴ jemuž zákon připisuje v zásadě stejné důsledky jako uzavření rozhodčí smlouvy. Předmětem rozhodčí smlouvy je dohoda stran o tom, že o určitých sporech mezi nimi bude namísto soudu rozhodovat jeden nebo více rozhodců či stálý rozhodčí soud,¹⁵ a to za podmínek upravených jak samotnou rozhodčí smlouvou (která může být velmi stručná, anebo naopak obsahovat podrobnou úpravu pravidel rozhodčího řízení), tak použitelnými normami právního řádu (např. zákon o rozhodčím řízení, použitelná pravidla občanského soudního řádu nebo použitelná a stranami nikoli vyloučená či ze své podstaty předem nevyloučitelná pravidla spravedlivého procesu zakotvená v Listině základních práv a svobod či mezinárodních smlouvách).¹⁶

3. Charakter odpovědnosti rozhodce

Tkví-li původ pravomoci rozhodce v rozhodčí smlouvě, je nutné i jeho odpovědnost posuzovat jako smluvní podle § 2913 ObčZ bez ohledu na to, zda samotnou povinnost, kterou v rámci výkonu rozhodčí pravomoci porušil, stanoví rozhodčí smlouva, anebo zákon. Současně lze poukázat na to, že akceptací své funkce (případně již uvedením na seznamu rozhodců) dává rozhodce najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která se s funkcí rozhodce pojí, a jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži (viz § 5 odst. 1 ObčZ). Škodu, která v důsledku porušení této odborné péče vznikla a rozhodce za ni odpovídá, přitom nelze ani přiměřeně snížit (§ 2953 odst. 2 ObčZ), ale rozhodce ji nese v plné výši.

IV. Předpoklady odpovědnosti

1. Obecně

Smluvní odpovědnost podle § 2913 ObčZ navazuje na dřívější úpravu odpovědnosti za porušení povinnosti ze závazkového vztahu zakotvenou v § 373 ObchZ (účinného do 31. 12. 2013). Pro její vznik není vyžadováno zavinění (je objektivní povahy). Pro vznik odpovědnosti rozhodce za škodu tedy postačí naplnění těchto předpokladů: a) porušení povinnosti rozhodce (blíže je nutné rozlišovat povinnosti vztahující se ke způsobu rozhodnutí sporu mezi stranami a jiné povinnosti; viz níže), b) vznik škody a c) existence příčinné souvislosti mezi porušením povinnosti rozhodce a vznikem škody. Odpovědnosti se rozhodce zbaví pouze v případě, prokáže-li existenci mimořádné nepředvídatelné a nepřekonatelné překážky vzniklé nezávisle na jeho vůli, jež mu ve splnění povinnosti zabránila (liberační důvod podle § 2913 ObčZ).

2. Porušení povinnosti

2.1 Rozlišení podle povahy

Porušení povinnosti může spočívat buď v konání, anebo opomenutí rozhodce konat v rozporu s jemu uloženou právní povinností. Je přitom nerozhodné, zda roz-

hodce poruší povinnost stanovenou rozhodčí smlouvou či právními předpisy, podle nichž je (na základě rozhodčí smlouvy) povinen postupovat (viz výše). Je nicméně nutné rozlišovat mezi a) povinnostmi, které se nevztahují ke způsobu rozhodnutí sporu mezi stranami rozhodčí smlouvy (jejichž porušení se ve vydání rozhodčího nálezu o určitém obsahu neprojevuje), a b) povinnostmi, které se ke způsobu rozhodnutí sporu mezi stranami rozhodčí smlouvy vztahují (jejichž porušení se může projevit ve vydání rozhodčího nálezu o určitém obsahu).

Porušení povinnosti spadající do první skupiny působí do právní sféry účastníků řízení přímo bez dalšího. Může se jednat např. o a) porušení povinnosti respektovat právo stran na vydání rozhodčího nálezu v přiměřené lhůtě bez zbytečných průtahů,¹⁷ které se může projevit ve vzniku škody (např. v důsledku insolvence protistrany a související nevymahatelnosti oprávněných nároků) i nemajetkové újmy (odškodnění kompenzující stav nejistoty udržovaný dlouhým řízením),¹⁸ či b) porušení povinnosti dodržet nevěřejnost rozhodčího řízení, které může vést k zásahu do práva na dobrou pověst strany sporu či ke vzniku škody z titulu vyzaření obchodního tajemství.

Naopak porušení povinností druhé skupiny se může, ale nemusí negativně projevit ve vydání rozhodčího nálezu, přičemž následky v právní sféře účastníků rozhodčího řízení zpravidla vyvolává teprve tento rozhodčí nálezu. Z toho důvodu je nutné dále zkoumat, zda porušení dané povinnosti bezprostředně vedlo ke zrušení rozhodčího nálezu ve smyslu výše citované judikatury Nejvyššího soudu; jinými slovy, zda mezi porušením povinnosti a zrušením rozhodčího nálezu existuje příčinný vztah. V této souvislosti má zvláštní význam porušení povinnosti umožnit straně řádné projednání věci [§ 31 písm. e) RozŘ], z níž pro rozhodce vyplývá celá řada dílčích povinností odpovídajících právu stran na spravedlivý proces, jejichž porušení je pravidelným důvodem rušení rozhodčích nálezů ze strany soudů. Protože pojednání o všech povinnostech rozhodce spadajících do této kategorie by bylo velmi obsáhlé a přesáhlo by ambici tohoto článku, pozornost je dále věnována dvěma povinnostem, jež jsou předmětem častých diskusí, konkrétně a) poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ a b) povinnosti vydat předvídatelné rozhodnutí souladné s hmotným právem podle § 25 odst. 3 RozŘ.

2.2 Poučovací povinnost podle § 118a OSŘ

V souladu s § 30 RozŘ platí, že rozhodce je přiměřeně vázán mimo jiné § 118a OSŘ. Podle něho je (v soudním řízení) soud povinen účastníky řízení poučit o tom, že dosud nevylicili nebo nevylicili úplně všechny rozhodné skutečnosti (odst. 1, 2) či dosud nenavrhli důkazy

13) Viz mj. nálezy ÚS z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07; či z 3. 7. 2014, sp. zn. III. ÚS 2407/13.

14) Tj. námitku nedostatku pravomoci rozhodce zakládající se na neexistenci, neplatnosti nebo zániku rozhodčí smlouvy, nejde-li o neplatnost z důvodu, že ve věci nebylo možno rozhodčí smlouvu uzavřít.

15) Srov. judikaturu ÚS, např. nálezu z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07, podle něhož „Pravomoc rozhodce projednat a rozhodnout spor se zakládá na sborné vůli sporných stran, projevené v rozhodčí smlouvě.“

16) Blíže viz Vlastník, J., op. cit. sub 1.

17) Viz čl. 38 odst. 2 Listiny, § 100 odst. 1 OSŘ.

18) Srov. např. rozsudek NS z 9. 10. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3412/2011.

potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení (odst. 3), i o následcích nesplnění této výzvy¹⁹ (tj. o tom, že bude vycházet pouze z řádně prokázaných tvrzení stran a nezohlední to, co účastníci netvrdí, ač by to pro přiznání nároku tvrdit měli, ani tvrzení, jež pokládá za neprokázaná). Přestože tato poučovací povinnost bývá (ze strany rozhodců i soudců) zatracována jako zbytečně zatěžující a formální (zejména v případech, kdy je účastník řízení zastoupen advokátem), patří podle mého názoru vzhledem k platné právní úpravě k základním nástrojům zajištění spravedlivého procesu, rovnosti stran a přiblížení se ideálu spravedlivého rozhodnutí, odpovídajícího skutečnému stavu věci.

Z povinnosti použít v rozhodčím řízení přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu vyplývá povinnost užít tato ustanovení tak, aby byl (v rámci rozhodčího řízení) zajištěn jejich účel.²⁰ Účelem § 118a OSŘ je přitom zejména zajištění předvídatelného a spravedlivého průběhu řízení. Řádné poučení podle § 118a OSŘ, a to nikoli pouze odkazem na toto ustanovení, ale naplněním jeho smyslu (jímž je vyjasnění pohledu rozhodce na tvrzení účastníka řízení nikoli z pohledu hmotněprávního, ale z pohledu jejich úplnosti, resp. prokázanosti), umožňuje účastníkům řízení předem seznat, která z jejich tvrzení pokládá rozhodce za rozhodná, resp. za neprokázaná, a umožňuje jim tak odpovídajícím způsobem procesně reagovat, tvrdit další rozhodné skutečnosti, resp. navrhnout k prokázání konkrétních tvrzení další důkazy. Poučovací povinnost podle § 118a OSŘ je současně jedním z nástrojů zajištění procesní ekonomie. Účastník řízení totiž rozhodci spolu s žalobou zpravidla nepředkládá komplexní popis skutečností a všech s nárokem souvisejících okolností, ani veškeré v úvahu přicházející důkazy (což by vedlo k nepřiměřenému zahlcení rozhodce), ale pouze tvrzení a důkazy, které pokládá za rozumně prokazující jeho nárok. Protože rozhodce může v rámci volného hodnocení důkazů v průběhu řízení dospět pochopitelně k tomu, že účastník netvrdí vše, co je pro posouzení jeho nároku rozhodné, nebo že svá tvrzení důkazně neunáší (a jeho názor na tuto otázku se od účastníkovy může – a pravidelně bude – lišit), musí o tomto účastníka poučit a umožnit mu doplnit či dále doložit jeho tvrzení.

Poučovací povinnost podle § 118a OSŘ je jedním z nástrojů dosahování rovnováhy mezi spravedlností materiální (která je z pohledu kvality rozhodnutí nepochybně žádoucí, neboť rozhodnutí by mělo pokud možno odpovídat skutečnému stavu věci) a spravedlností formální (která posouvá spravedlnost do polohy respektování řádného procesu v zájmu efektivity řízení). Význam poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ je tedy značný a její porušení se pravidelně negativně odráží v rozhodnutí ve věci samé. Jak přitom potvrzuje judikatura Nejvyššího soudu, nedostane-li se účastníkovi řízení poučení v rozsahu požadovaném v § 118a OSŘ, nemůže být jeho nárok zamítnut z důvodu, že neunesl břemeno tvrzení či břemeno důkazní.²¹ Rozhodci tedy musí postupovat tak, aby poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ dostáli, a pokud ji poruší, odpovídají (při splnění dalších podmínek) za související následky. Dlužno nicméně dodat, že nikoli každé porušení poučovací povinnosti může vést ke zrušení rozhodčího nálezu a vzniku odpovědnosti rozhodce, ale jak uvádí Nejvyšší soud:

Je však třeba v každém jednotlivém případě zkoumat, zda bylo poučení podle ustanovení § 118a OSŘ, jehož smyslem je zabránit tomu, aby byl účastník ve sporu neúspěšný proto,

že neunesl břemeno tvrzení či břemeno důkazní, namíste a jestli případně neposkytnutí poučení znamenalo, že účastníku nebyla dána příležitost chybějící tvrzení či důkazy doplnit (navrhnout).²²

Pokud tedy rozhodčí nález nebude založen na závěru o neunesení břemene tvrzení či břemene důkazního, nelze se úspěšně domáhat porušení poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ (byť by k němu došlo) jako důvodu pro zrušení rozhodčího nálezu a vzniku odpovědnosti rozhodce za újmu.

2.3 Povinnost vydat předvídatelné rozhodnutí souladné s hmotným právem

Při svém rozhodování jsou rozhodci povinni řídit se hmotným právem pro spor rozhodným (§ 25 odst. 3 RozŘ).²³ Rozpor s hmotným právem nicméně není (s výjimkou spotřebitelských sporů) důvodem, pro který by bylo možné žádat zrušení rozhodčího nálezu (§ 31 RozŘ). Bylo-li by tomu tak, představovala by žaloba na zrušení rozhodčího nálezu v zásadě opravný prostředek, soudy by plnily funkci druhé instance²⁴ a došlo by k popření smyslu rozhodčího řízení, jehož podstatou je přenesení rozhodovací pravomoci ze soudu na rozhodce jako osobu soukromého práva rozhodující (zpravidla) v jedinstupňovém řízení. Přesto to podle mého názoru neznamená, že by právní norma vyplývající z § 25 odst. 3 RozŘ byla *lex imperfectae*, tedy nedokonalou právní normou, jejíž porušení (odrážející se ve vydání rozhodčího nálezu rozporného s hmotným právem) by bylo vždy bez následků. Výklad umožňující rozhodcům rozhodovat spory v zásadě bez ohledu na platné hmotné právo, aniž by to mělo jakékoli právní následky, je podle mého názoru nepřijatelný a rozporný se smyslem § 25 odst. 3 RozŘ i zásadami ovládajícími rozhodčí řízení. Rozhodný však podle mého soudu není samotný rozpor s hmotným právem (tak, jak je vykládáno obecnými soudy či Ústavním soudem), ale způsob, jak rozhodce k rozhodnutí dospěl, jak se vypořádal s relevantními tvrzeními, důkazními návrhy a argumenty účastníků i provedenými důkazy (tedy např. proč přihlédl k argumentům jedné strany a nikoli k argumentům druhé strany a judikatuře, již se dovolávala a z níž vycházela) a jak v návaznosti na to hmotné právo aplikoval. Nepostupuje-li v tomto ohledu rozhodce řádně, svědčí to jak o porušování jeho povinnosti postupovat s odbornou péčí (§ 5 odst. 1 ObčZ), tak o jeho svévoli a porušování povinnosti respektovat právo účastníků řízení na spravedlivý proces (zejména na rovný přístup, předvídatelnost a řádné odůvodnění rozhodnutí).

Povinnost rozhodce řídit se hmotným právem spolupůsobí s jeho povinností umožnit stranám řádně projednání věci. Při posouzení, zda rozhodce umožnil stranám věc řádně projednat ve smyslu § 31 písm. e) RozŘ, je tak podle mého názoru nutné zohlednit i způsob aplikace hmotného práva z jeho strany, který sám o sobě může před-

19) Vázanost rozhodce poučovací povinností podle § 118a OSŘ potvrzuje i ustálená judikatura ÚS; viz např. nález ÚS z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07.

20) Srov. např. rozsudek NS z 28. 4. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3299/2011.

21) Viz např. rozsudky NS z 6. 3. 2014, sp. zn. 28 Cdo 4038/2013; z 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002; z 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 1069/2003; či z 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002.

22) Viz usnesení NS z 29. 1. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1546/2012.

23) S výjimkou rozhodování sporů podle zásad spravedlnosti, byl-li k tomu rozhodce stranami výslovně pověřen (§ 25 odst. 3 RozŘ).

24) Srov. nález ÚS z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07.

stavovat porušení práva na řádné projednání věci, a to zejména s přihlédnutím k právu stran na vydání předvídatelného rozhodnutí.

Princip předvídatelnosti práva ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje i Ústavní soud, podle něhož se jedná o

*„jeden z podstatných předpokladů sebeurčení každého jednotlivce, tedy na základě vlastního životního plánování si určovat svůj osud, kdy ochrana jednotlivce v jeho individuálních očekáváních, obecně pak ochrana důvěry v předvídatelnost práva a jeho – minimálně relativní – stabilitu je natolik zásadní záležitostí, že je garantována buď (přímo) v rovině základních práv (čl. 40 odst. 6 Listiny), nebo (současně) prostřednictvím principů právního státu, k němuž se Česká republika hlásí (čl. 1 odst. 1 Ústavy)“.*²⁵

Předvídatelnost je nepochybně utvářena právě hmotným právem, na něž se účastníci rozhodčího řízení mohou spoléhat (i s přihlédnutím k § 25 odst. 3 OSŘ). V této souvislosti lze připomenout i závěr Ústavního soudu, že

*„jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem, odůvodněná rozhodnutí, naplňují – jako neoddělitelná součást ‚stanoveného postupu‘ – ústavní kritéria plynoucí z Listiny (čl. 38 odst. 1). Obdobně jako ve skutkové oblasti, i v oblasti nedostatečně vyložené a zdůvodněné právní argumentace nastávají obdobné následky vedoucí k neúplnosti a zejména k nepřesvědčivosti rozhodnutí, což je ovšem v rozporu nejen s požadovaným účelem soudního řízení, ale též i se zásadami spravedlivého procesu (čl. 36 odst. 1 Listiny), jak jim Ústavní soud rozumí.“*²⁶

K porušení práva na spravedlivý proces pak podle Ústavního soudu dochází mimo jiné v případech, kdy závěry soudu vybočí z ustálené judikatury obecných soudů zásadním, pro stěžovatele zcela nepředvídatelným, způsobem.²⁷ Tato rozhodnutí reflektují, že soudní judikatura (zejména nejvyšších soudních instancí) je jedním z pramenů poznání práva a adresáti právních norem jí v souladu s principem právní jistoty v praxi přizpůsobují své jednání, přičemž důvodně a legitimně očekávají, že obdobné případy – bez ohledu na to, zda jsou posuzovány soudy či rozhodci (povinnosti aplikovat hmotné právo se vztahuje na všechny a s tím vědomím i strany uzavírají rozhodčí smlouvu) – budou posuzovány stejně. V hmotném právu je tato zásada nově vyjádřena v § 13 ObčZ (který nerozlišuje mezi tím, zda případ je posuzován soudem, či rozhodcem).

Podle mého názoru není rozumného důvodu, proč by se výše popsané zásady neměly uplatnit též v rozhodčím řízení. Pokud tedy např. rozhodce dospěje k závěru, že hmotné právo je v konkrétním případě nezbytné vykládat a aplikovat jinak než ve smyslu existující soudní judikatury, nepochybně tak učinit může, neboť touto judikaturou není vázán, nicméně je povinen své rozhodnutí v tomto směru náležitě a přesvědčivě zdůvodnit. I v tomto směru lze odkázat na judikaturu Ústavního soudu, podle níž

*„v obecné rovině ve vztahu k závaznosti soudní judikatury by měl být již jednou učiněný výklad, nedojde-li k následnému sbledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém soubornu více konformnější s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu principů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (oprávněné nebo legitimní očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti).“*²⁸

Oproti rozhodování v soudním řízení, kde se rozhodnutí (a spravedlnost) zpravidla utváří ve více stupních, je nicméně úloha rozhodce těžší. Byť v souladu se závěry právní teorie platí, že při řádné aplikaci právních norem na konkrétní skutkový stav bychom měli dospět vždy právě k jednomu právně správnému řešení, praxe je jiná. Rozhodce (jakož i kterýkoli jiný právník) se v řadě případů z rozličných důvodů (včetně nedokonalosti právních předpisů) ocitá ve vyšším či nižším stupni právní nejistoty. Je na něm, aby postupoval *de lege artis*, tedy aby podle svého nejlepšího vědomí pomocí uznávaných postupů a vhodných argumentů své rozhodnutí logicky, přesvědčivě a nezaujatě zdůvodnil, vypořádal se s relevantními tvrzeními, důkazními návrhy, skutečnostmi a argumenty stran, jež byly v řízení uplatněny či vyšly najevo, a na tomto základě dospěl k rozhodnutí. Rozhodce nemá možnost přesunout odpovědnost za vyřešení určité otázky na vyšší stupeň či konfrontovat své právní závěry se závěry soudů vyšších stupňů, ale musí ji vyřešit sám, což je často nelehký úkol. Akceptací své funkce nicméně dává najevo, že je ke splnění tohoto úkolu připraven, je k němu náležitě kvalifikován a je schopen při jeho plnění jednat s náležitou odbornou péčí (§ 5 odst. 1 ObčZ).

Posouzení, zda rozhodce aplikoval hmotné právo nesprávně a zasáhl tím do legitimního očekávání některé ze stran a jejího práva na řádné projednání věci, může být v některých případech nepochybně obtížné. Určitou inspirací může být (byť ze zcela jiné oblasti) rozhodnutí Soudního dvora EU. Ten při posuzování podmínek odpovědnosti rakouského státu za škodu způsobenou porušením komunitárního práva spočívajícím v nesprávné aplikaci práva rakouským Nejvyšším správním soudem (*Verwaltungsgerichtshof*) dovodil (vědom si složitosti aplikace práva v některých případech i povahy funkce soudu), že pro vznik odpovědnosti státu musí být porušení komunitárního práva ze strany soudu rozhodujícího v posledním stupni zjevné. V konkrétním případě dospěl k závěru, že komunitární právo bylo sice aplikováno nesprávně, nicméně porušení ze strany rakouského Nejvyššího správního soudu zjevné, a tedy dostatečně závažné, nebylo (též vzhledem k nejasnosti komunitárního práva řešícího spornou otázku).²⁹ I v případě odpovědnosti rozhodce se kloním k názoru, že při úvaze, zda způsob aplikace hmotného práva ze strany rozhodce představuje porušení práva stran na vydání předvídatelného rozhodnutí, a tedy porušení práva na řádné projednání věci podle § 31 písm. e) RozŘ, by kritériem měla být intenzita tohoto porušení a jeho zjevnost. V případě odhlédnutí od tohoto kritéria bychom se totiž oklikou vrátili k přezkumu souladu rozhodčích nálezů s hmotným právem, který je vyloučen. Bude-li však z rozhodnutí (rozhodčího nálezů), případně předchozího postupu rozhodce v rozhodčím řízení zjevné, že při posouzení věci a aplikaci hmotného práva rozhodce nepostupoval s odbornou péčí (v souladu s uznávanými postupy), bude toto porušení podle mého názoru představovat porušení

25) Viz např. nálezy ÚS z 12. 12. 2013, sp. zn. III. ÚS 3221/11.

26) Viz nálezy ÚS z 11. 2. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 1/03; či z 3. 3. 2009, sp. zn. II. ÚS 169/09.

27) Viz nálezy ÚS ze 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08.

28) Viz nálezy ÚS z 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04; či sp. zn. II. ÚS 566/05; srov. též nálezy z 31. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 635/09.

29) Viz rozhodnutí SDEU ve věci C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.

práva stran na řádné projednání věci, a tedy důvod pro zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 písm. e) RozŘ. Současně bude též jednou z podmínek případné odpovědnosti rozhodce za související škodu.

3. Vznik újmy

3.1 Majetková a nemajetková újma

Újmu lze obecně vymezit jako negativní dotčení práv určité osoby. Občanský zákoník rozlišuje a) škodu jako újmu na jmění (tj. na souhrnu majetku a dluhů) a b) nemajetkovou újmu (§ 2894 ObčZ).

Škoda vzniká dotčením majetkových práv určité osoby a spočívá ve zmenšení jejího majetku či zvýšení jejich dluhů (skutečná škoda) či v nezvětšení jejího majetku, ač bylo možné je očekávat (ušlý zisk). Hradí se vždy, a to buď uvedením do předešlého stavu, anebo není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, v penězích, resp. v případě vzniku dluhu zproštěním od něj či poskytnutím náhrady (§ 2951, 2952 ObčZ). V souvislosti s porušením povinnosti rozhodce a následným vydáním protiprávního rozhodčího nálezu může přicházet v úvahu např. škoda spočívající v nákladech exekuce, nařízené podle rozhodčího nálezu, nákladech právního zastoupení souvisejícího s obranou poškozeného proti rozhodčímu nálezu a jeho následkům apod.

Oproti tomu nemajetková újma vzniká dotčením nemajetkových práv a podle občanského zákoníku se hradí, jen bylo-li to výslovně sjednáno, anebo stanoví-li to zvlášť zákon (zejména újma na přirozených právech podle § 2956 ObčZ či odůvodňují-li to zvláštní okolnosti protiprávního způsobení újmy podle § 2971 ObčZ), a to poskytnutím přiměřeného zadostiučinění (poskytovaného v penězích, jen nezajistí-li jiný způsob zadostiučinění skutečné a dostatečně účinné odčinění újmy). V případě vydání protiprávního rozhodčího nálezu může jít např. o porušení dobrého jména, názvu či pověsti (viz zejm. § 78 či 135 ObčZ).

3.2 Ztráta šance (?)

V souvislosti s obtížným prokazováním příčinné souvislosti v případech určitého typu se v právu objevuje doktrína tzv. ztráty šance (angl. *loss of chance*; fr. *la perte d'une chance*), na niž odkazuje (v rozhodnutí týkajícím se lékařského zákroku) i Ústavní soud, podle něhož

„... Vzhledem k tomu, že pojem příčinná souvislost není právními předpisy v České republice nijak definován, nic nebrání judikatuře českých soudů, aby požadavek ‚stoprocentně‘ prokazované příčinné souvislosti přebodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad ‚způsobení škody‘, který by vyrovnával slabší postavení poškozených...“³⁰

Podstata doktríny ztráty šance spočívá v tom, že za újmu nepovažuje pouze skutečně vzniklou újmu, ale již samotnou ztrátu šance (příležitosti), za niž se poskytuje náhrada. V souladu s touto teorií je přiznávána náhrada újmy odpovídající rozsahu ztráty šance, vyjádřené v procentech pravděpodobnosti, s níž by při neporušení povinnosti (typicky postupovat *lege artis*) ke ztrátě šance nedošlo. Např. podle belgického Nejvyššího soudu (*Cour de cassation*):

„Soudce může přiznat náhradu za ztrátu šance zabránění újme, je-li ztráta této šance přičitatelná porušení.“

a podle francouzského (*La Cour suprême*):

„Ztráta šance je přímou a určitou vždy, je-li konstatována ztráta příznivé možnosti.“³¹

Z pohledu českého práva vzniká otázka, zda lze ztrátu šance (méně příznivé postavení v důsledku porušení něčí povinnosti) považovat za skutečnou škodu či ušlý zisk (§ 2951 odst. 1 a § 2952 ObčZ), případně za nemajetkovou újmu (§ 2951 odst. 2 ObčZ). Výše citované rozhodnutí Ústavního soudu naznačuje, že Ústavní soud je doktríně ztráty šance nakloněn. Rovněž v komentáři k občanskému zákoníku zaznává názor, že – byť ne každá ztracená šance vyhoví vymezení škody – advokát odpovídá za to, že jeho klient ztratil např. v důsledku opožděně podané žaloby šanci zvítězit v soudním sporu, přičemž výše nároku vůči advokátovi vyjádřená v procentech dotčené pohledávky odpovídá výši pravděpodobnosti na úspěch ve sporu.³² V případě rozhodčího řízení je nicméně situace jiná, neboť po zrušení rozhodčího nálezu soud buď pokračuje sám k návrhu některé ze stran v řízení, anebo se k návrhu některé ze stran pokračuje v rozhodčím řízení podle rozhodčí smlouvy (§ 34 odst. 1, 2 RozŘ). O ztrátu šance na úspěch ve věci se tedy ani při neoprávněném zamítnutí nároku účastníka řízení (následně zrušeným) rozhodčím nálezem nejedná.

3.3 Újma v důsledku nesprávného rozhodčího nálezu

Rozhodce tedy podle mého názoru neodpovídá za újmu spočívající v samotném obsahu rozhodčího nálezu (přiznání či nepřiznání určitého nároku), neboť strany rozhodčího řízení se mohou využitím odpovídajících právních nástrojů domoci jeho zrušení (za zákonem stanovených podmínek), pokračování v řízení a vydání nového řádného rozhodnutí. Po rozhodci tak nelze požadovat např. náhradu škody v podobě výše závazků, které je strana rozhodčího řízení povinna hradit protistraně podle (být zrušeného) rozhodčího nálezu, nebo v podobě výše pohledávek, které jí (být zrušeným) rozhodčím nálezem nebyly přiznány, ač přiznány být měly. Jinak by tomu však bylo v případech, kdy by zrušený rozhodčí nález a) určitý nárok (poškozenému) věřiteli protiprávně nepřiznal, nárok byl v době vydání rozhodčího nálezu vymahatelný a v mezidobí před vydáním nového rozhodčího nálezu, jenž by nárok věřiteli přiznal, by došlo k úpadku dlužníka, pročež by se nárok stal nevymahatelným, anebo b) určitý nárok protistraně protiprávně přiznal, tento nárok by byl (poškozeným) věřitelem splněn, načež by došlo k úpadku dlužníka, od něhož by proto nebylo možné vymoci poskytnuté plnění zpět. V takových případech se nejedná o újmu tkvící ve ztrátě šance, ale o výčísitelnou majetkovou škodu, za niž by rozhodce mohl při splnění ostatních podmínek odpovídat.

4. Příčinná souvislost

4.1 Teorie adekvátní příčinné souvislosti

České právo vychází z teorie adekvátní příčinné souvislosti, podle níž je příčinná souvislost dána,

„jestliže je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu nebo škodní události. Současně se musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny.“³³

30) Usnesení ÚS z 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08.

31) Philippe, D. Quelques réflexions sur la perte d'une chance et le lien causal, 2013, <http://www.philippelaw.eu/>.

32) Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1571–1572.

33) Viz rozsudek NS z 24. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009.

Teorie adekvátní příčinné souvislosti tak z nepřetržitě téhož řetězce na sebe navazujících příčin (*conditio sine qua non*) vybírá ty, které jsou natolik významné, že obvykle vedou ke vzniku újmy, a tím (oproti teorii podmínky) omezují povinnost k náhradě újmy na právně a probované případy. Jak nicméně dovodil Ústavní soud (veden zjevně záměrem chránit zájmy poškozeného, v konkrétním případě spotřebitele),

„pro odpovědnost za škodu není nutné, aby vznik určité škody byl pro jednajícího [škůdce] konkrétně předvídatelný, nýbrž je dostatečné, že pro optimálního pozorovatele není vznik škody vysoce nepravděpodobný.“³⁴

Optimálním pozorovatelem přitom Ústavní soud rozumí ideální, hypotetickou osobu, personifikující „znalosti a zkušenost své doby“, což jej odlišuje od (typizované) jednající osoby, která slouží jako kritérium při posuzování zavinění. Z této judikatury Ústavního soudu je nutné vycházet. Lze nicméně poukázat i na jiné názory, podle nichž je příčinná souvislost dána tam, kde je škoda předvídatelná nikoli pro optimálního pozorovatele, ale pro každou rádně – rozumně se chovající a postupující osobu, která by se nacházela v době způsobení škody na místě škůdce a v jeho postavení (měřítko by mělo být stanoveno vždy s ohledem na konkrétní případ).³⁵

Vycházíme-li z teorie adekvátní příčinné souvislosti, je prvním krokem při zkoumání existence příčinného vztahu (kauzálního nexu) mezi porušením povinnosti rozhodce a vznikem škody posouzení tzv. přirozené příčinnosti, tedy zda je porušení povinnosti rozhodce (konáním či opomenutím) součástí přirozeného řetězce příčin (podmínek) vedoucího ke vzniku újmy (přičemž některé příčiny mohou působit a pravidelně působí paralelně). Ve druhém kroku následně posuzujeme tzv. právní příčinnost, tedy zda je konkrétní újma adekvátním následkem daného porušení přičitatelným rozhodci.

4.2 Posuzování přirozené příčinnosti

Již v rámci posouzení přirozené příčinnosti může vystat řada otázek vyžadujících zvláštní pozornost. U porušení povinností vztahujících se ke způsobu rozhodnutí sporu mezi stranami rozhodčí smlouvy je kromě příčinného vztahu mezi porušením povinnosti a zrušením rozhodčího nálezu (viz výše) nezbytné dále zkoumat, zda je porušení povinnosti skutečně příčinou meritorně nesprávného rozhodčího nálezu, na jehož vydání navazuje další část příčinného řetězce vedoucího ke škodě (včetně nařízení exekuce či výkonu rozhodnutí podle rozhodčího nálezu apod.), anebo by k vydání rozhodčího nálezu o daném obsahu došlo i tak (tj. sice došlo k porušení procesních práv účastníka rozhodčího řízení, vedoucímu ke zrušení rozhodčího nálezu, avšak co do merita věci byl rozhodčí nález správný). V rámci zkoumání přirozené příčinnosti musí soud tuto otázku zodpovědět jako otázku předběžnou. V tomto směru lze odkázat na závěry Nejvyššího soudu v rozsudku vztahujícím se k odpovědnosti advokáta, které lze dobře použít i v daných souvislostech a podle nichž:

„... Z tohoto důvodu při posuzování, zda je dána příčinná souvislost mezi pochybením advokáta spočívajícím v nepodání dovolání a vznikem škody na straně jeho klienta, je třeba jako předběžnou otázku zkoumat, zda by při rádném postupu advokáta jeho klient u dovolacího soudu a v následném řízení uspěl, a tedy zda byl pochybením advokáta zbaven možnosti zvrátit pro něj nepříznivé rozhodnutí... Za situace, kdy pochybení advokáta spočívá v nepodání dovo-

lání proti rozsudku dovolacího soudu, musí tedy být předběžně posouzen výsledek dovolacího řízení a případného řízení následujícího po zrušení dovoláním napadeného rozhodnutí. Tomu nebrání ani skutečnost, že o dovolání podaném proti pravomocnému rozsudku dovolacího soudu přísluší rozhodovat výlučně dovolacímu soudu; zde totiž nejde o dovolací přezkum, jehož předpokladem je právě podané dovolání, nýbrž o řešení předběžné otázky v rámci sporu o náhradu škody proti advokátovi...“³⁶

Při aplikaci těchto závěrů by tedy soud měl při zkoumání příčinné souvislosti mezi porušením povinnosti rozhodce a vzniklou škodou (např. v podobě nákladů exekuce vedené na základě následně zrušeného rozhodčího nálezu) předběžně posoudit, jaký by byl výsledek rozhodčího řízení, kdyby nedošlo k porušení povinnosti rozhodce (např. nedostatek poučení podle § 118a OSŘ). V případech, kdy v mezidobí mezi podáním žaloby na náhradu škody proti rozhodci vzniklé z důvodu vydání zrušeného rozhodčího nálezu a vydáním pravomocného rozsudku dojde k vydání nového rozhodčího nálezu na základě postupu podle § 34 odst. 2 RozŘ, bude mít soudce při své úvaze nepochybně vodítko (v podobě obsahu nového rozhodčího nálezu), v řadě případů tomu tak však nebude, neboť volba postupu podle § 34 odst. 2 RozŘ je právem dotčené strany, která je z různých důvodů nemusí využít. Soudce se pak při rozhodnutí o této předběžné otázce v podstatě musí vtělit do role rozhodce a namísto něj dospět k závěru o tom, jak měl být spor stran v rozhodčí řízení rozhodnut. Nejde přitom o nepřipustné nahrazování činnosti rozhodce rozhodováním sporu, o němž strany uzavřely platnou rozhodčí doložku, neboť daná otázka je řešena nikoli ve sporu stran, ale ve sporu vůči rozhodci, majícím původ v jeho protiprávním jednání.

4.3 Posuzování právní příčinnosti

Je-li porušení povinnosti rozhodce jednou z přirozených příčin vedoucích ke vzniku újmy, je nutno posoudit, zda je tato újma jeho adekvátním následkem. Pro toto posouzení je v kontextu rozhodčího řízení významné zejména kritérium předvídatelnosti škody. Byť s ním občanský zákoník na rozdíl od dřívější úpravy (§ 379 ObchZ) nepracuje, lze je při použití teorie adekvátní příčinné souvislosti považovat za nutné kritérium při posuzování právní příčinnosti, jak dokládá též výše citovaná judikatura Ústavního soudu.³⁷ Souhlasím též s tím, že při posuzování právní příčinnosti lze přihlídnout i ke kritériu zavinění (jehož existence jinak podmínkou vzniku smluvní odpovědnosti není) a mělo by platit, že

„čím závažnější je forma zavinění, tím méně pravděpodobný následek lze škůdci přičíst. Úmysl (tím spíše kvalifikovaný úmysl ve formě škodolibosti, svévole či touhy ublížit apod.) nebo hrubá nedbalost ústí v nižší nároky na předvídatelnost následku.“³⁸

Kritérium předvídatelnosti budou u škody vzniklé z důvodu porušení povinnosti projevující se ve (zrušeném) rozhodčím nálezu podle mého názoru pravidelně splňovat např. náklady exekuce nařízené na základě rozhodčího nálezu, hrazené povinným, či (v nutném rozsahu) náklady

34) Nález ÚS z 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.

35) Srov. Hulmák, M. a kol., op. cit. sub 32, s. 1555.

36) Rozsudek NS z 16. 10. 2008, sp. zn. 25 Cdo 4495/2007.

37) Srov. nález ÚS z 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.

38) Hulmák, M. a kol., op. cit. sub 32, s. 1556.

na právní zastoupení, které musel povinný nutně vynaložit na zabránění nepříznivých následků exekuce pro své podnikání.

5. Liberační důvod

V případě porušení povinnosti rozhodce bude liberační důvod předvídaný v § 2913 ObčZ (tj. prokázání existence mimořádné nepředvídatelné a nepřekonatelné překážky vzniklé nezávisle na vůli rozhodce, jež mu zabránila ve splnění dané povinnosti) přicházet v úvahu zřejmě jen ve výjimečných případech a pouze v případě porušení povinností, neprojevujících se ve způsobu rozhodnutí sporu stran rozhodčího řízení (např. nemoc rozhodce v případě porušení práva stran na rozhodnutí věci v přiměřené lhůtě, krádež zabezpečeného počítače v případě porušení povinnosti mlčenlivosti rozhodce apod.). Ve většině případů nebude liberace možná, neboť porušení povinnosti rozhodce bude představovat porušení jeho odborné péče, kde se navíc uplatní presumpce nebalostního zavinění (§ 2912 odst. 2 ObčZ).

V. Vrácení poplatku za rozhodčí řízení

1. Povaha rozhodčí smlouvy

V případě porušení povinností rozhodce v rozhodčím řízení vzniká mimo jiné otázka, zda je rozhodce (kromě případné odpovědnosti za újmu) povinen vrátit z tohoto důvodu poplatek za rozhodčí řízení (či jeho část), jež mu žalující strana uhradila.

Rozhodčí smlouva je smlouvou *sui generis* uzavřenou mezi stranami rozhodčího řízení a rozhodcem. Práva a povinnosti z ní vyplývající se v případě nedostatku výslovného ustanovení zákona posuzují podle zákonného ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího. Není-li takové ustanovení, postupuje se podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá občanský zákoník, tak aby se dospělo se zřetelem ke zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím ke stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností (§ 10 odst. 1, 2 ObčZ). Na základě rozhodčí smlouvy má rozhodce povinnost rozhodovat o sporu mezi stranami rozhodčího řízení podle stanovených pravidel. V tomto smyslu tak pro strany „obstarává“ rozhodnutí sporu, což jeho činnost podle mého názoru povahově přibližuje činnosti příkazce podle smlouvy příkazní (§ 2430 a násl. ObčZ).³⁹ V každém případě rozhodce výkonem své činnosti poskytuje (a je povinen poskytovat) stranám rozhodčího řízení dohodnuté plnění, a to za úplatu v podobě poplatku za rozhodčí řízení hrazeného žalující stranou. V tomto ohledu mají strany rozhodčího řízení vůči rozhodci postavení věřitele a rozhodce naopak vůči stranám postavení dlužníka.

2. Odpovědnost za vady

Rozhodce je při své činnosti nepochybně povinen postupovat s odbornou péčí (§ 5 odst. 1 ObčZ) a musí svou funkci vykonávat poctivě a pečlivě (§ 6 ObčZ, srov. též § 2432 ObčZ). Poruší-li rozhodce při výkonu své funkce svou povinnost, znamená to podle mého názoru, že plní vadně, a straně rozhodčího řízení dotčené touto vadou

vzniká právo z vadného plnění (§ 1914 a násl. ObčZ). Vzhledem k úpravě rozhodčího řízení a svému postavení přitom strany rozhodčího řízení nemají možnost vadně plnění rozhodce odmítnout, ale jsou naopak povinny je přijmout a teprve následně uplatňovat svá práva. Pokud jde o jejich související nároky, domnívám se, že lze analogicky aplikovat § 1923 ObčZ a v případě porušení povinnosti rozhodce se žalující strana uhradivší rozhodčí poplatek může vůči rozhodci domáhat vrácení jeho přiměřené části jako „slevy z ceny“, jež výše bude odpovídat charakteru porušení. Pokud navíc z porušení povinnosti rozhodce vznikne straně rozhodčího řízení škoda, lze se jí domáhat nad rámec práva z vadného plnění (§ 1925 ObčZ), o čemž bylo pojednáno výše.

Je-li rozhodčí nález zrušen soudem, svědčí to o tom, že rozhodce porušil své povinnosti velmi závažným způsobem a výsledek jeho činnosti není pro strany nijak ekonomicky využitelný. To podle mého názoru odůvodňuje nárok žalující strany (uhradivší poplatek za rozhodčí řízení) na jeho vrácení, neboť nenastal výsledek předvídaný rozhodčí smlouvou v podobě vydání platného rozhodčího nálezu, a to v důsledku porušení povinností rozhodce (§ 2438 odst. 2 ObčZ *per analogiam*).⁴⁰ Byť strany mohou po zrušení rozhodčího nálezu ze stanovených důvodů (včetně porušení práva na řádné projednání věci) v rozhodčím řízení pokračovat (§ 34 odst. 2 RozŘ), nelze jim klást k tíži, pokud této možnosti (nikoli povinnosti) nevyužijí. Pokud by přesto došlo k vrácení poplatku za rozhodčí řízení a následnému pokračování v řízení podle § 34 odst. 2 RozŘ, dotčená strana by nepochybně měla povinnost uhradit stanovený poplatek za rozhodčí řízení. V této souvislosti lze poukázat na to, že i v USA, uznávajících jinak imunitu rozhodce z odpovědnosti, může vést porušení povinností rozhodce k nemožnosti inkasovat poplatek za rozhodčí řízení.⁴¹ Domnívám se, že nároky z vadného plnění (porušení povinností rozhodce v rozhodčím řízení) jsou plně namísto a odpovídají i dobrému uspořádání práv a povinností stran rozhodčí smlouvy ve smyslu § 10 odst. 2 ObčZ. Není proto důvod, aby rozhodci v tomto směru požívali výsad a jejich nárok na odměnu vznikal bez ohledu na to, zda svou funkci vykonávají řádně či vadně.

3. Vzdání se práv z vadného plnění

Občanský zákoník připouští, aby se oprávněná strana písemně vzdala práv z vadného plnění (§ 1916 odst. 2 ObčZ). V případě rozhodčí smlouvy by takové vzdání se práv mohlo být obsaženo přímo v ní, anebo v pravidlech rozhodčího řízení, která jsou ke smlouvě přiložena, případně v pravidlech stálého rozhodčího soudu (§ 19 odst. 4 RozŘ). Lze však podotknout, že byť občanský zákoník neobsahuje ustanovení omezující či vylučující možnost vzdát se práv z vadného plnění, tato možnost podle všeho neomezená není. V konkrétním případě budou li-

39) Např. rakouský Nejvyšší soud považuje rozhodčí smlouvu za kombinaci smlouvy příkazní a smlouvy o dílo. Viz Pitkowitz, N. Can a successfully challenged arbitrator be held liable for frustrated costs? <https://www.internationallawoffice.com/>.

40) Srov. rozsudek NS ze 17. 1. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1034/2011, podle něhož „příkazník nemá právo na odměnu pouze tehdy, pokud byl nezdár způsoben porušením jeho povinností“.

41) Viz Franck, S. D., op. cit. sub 2, s. 32.

my stanoveny zejména základními pravidly a zásadami občanského zákoníku, jako jsou dobré mravy, přičítání nedostatků odborné péče k tíži odborníkům, zákaz těžení z vlastního nepoctivého či protiprávního jednání, nebo zákaz zneužití práva (viz § 2 odst. 3, § 5 odst. 1, § 6 odst. 2, § 8 ObčZ).⁴² V případě omezení či vyloučení práv z vadného plnění v rozhodčí smlouvě by proto bylo v každém konkrétním případě a podle charakteru porušení povinnosti rozhodce nutné zkoumat, zda lze dané omezení či vyloučení použít tak, aby bylo dosaženo spravedlivého řešení.

VI. Závěr

Přestože na straně některých rozhodců existuje zřetelná snaha o to, aby se vůči rozhodcům neuplatňovala obecná pravidla a rozhodci požívali zvláštních výsad, jsem přesvědčen, že přes některé zvláštnosti funkce rozhodce není vyčlenění rozhodců z běžného režimu odpovědnosti odůvodněno a podobná snaha ani nepřispívá k pozitivnímu vnímání rozhodčího řízení ze strany veřejnosti. Z platného českého práva lze podle mého názoru dovést, že rozhodce imunity z odpovědnosti nepožívá, byť se jeho odpovědnost řídí pravidly zohledňujícími specifika jeho funkce a právní úpravu rozhodčího řízení. V tomto článku jsem se pokusil některá z těchto pravidel stručně popsat a přispět tak do (počínající) diskuse o odpovědnosti rozhodce, v níž bude třeba řadu otázek dále vyjasnit a upřesnit (v tomto směru si nečiním nárok na úplnost či správnost všech zde předkládaných závěrů). V každém případě jsem přesvědčen, že jasné stanovení pravidel, jimiž se odpovědnost rozhodců řídí, a vedení rozhodců k odpovědnosti v konkrétních případech se může stát důležitým nástrojem zvyšování kvality rozhodčího řízení v ČR tak, aby důstojně plnilo svou funkci. Platí totiž, že právě vědomí vlastní odpovědnosti a možných následků pro vlastní majetkovou sféru řadu poskytovatelů služeb (včetně odborných služeb v oblasti práva) významně motivuje k jejich zlepšení. ■

42) K obdobnému závěru dospívá i komentář k občanskému zákoníku, rozlišující vady podle stupně zavinění, resp. vědomosti o nich. Viz Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 881–890.

Dopady zákona o svobodném přístupu k informacím na soukromé osoby ve světle nejnovější judikatury

Mgr. František Korbel, Ph.D., Praha*

Povinnost poskytovat informace nemají jen orgány veřejné moci, ale všichni, kteří vykonávají veřejnou moc, a od roku 2001 též veřejné instituce. Judikatura dále rozšiřuje okruh povinných subjektů o soukromé osoby, které jsou ovládány jiným povinným subjektem nebo se podílí na výkonu veřejné správy. Aktuální otázkou je, zda se jimi nestanou i další soukromé osoby, které jsou financovány z veřejných rozpočtů.

I. Úvodem

Od r. 2000, kdy nabyl účinnosti zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím („SvInf“), se problematika ústavně garantovaného práva na přístup k informacím v českém právním prostředí dynamicky rozvíjí. Oblast práva na informace je specifická mimořádným významem neustále extendující judikatury správních soudů a Ústavního soudu, které považují právo na přístup k informacím za stěžejní součást demokratického právního státu. Postupem času se tak povinnými subjekty staly i osoby, na něž zákon původně nesměřoval, a začaly se poskytovat informace, o nichž dlouho nebylo jasné, zda pod rozsah zákona vůbec spadají. V tomto textu se zabývám některými tendencemi, problémy a důsledky, které judikатурní vývoj může mít do budoucna jak v oblasti hmotného, tak procesního práva, a to zejména ve vztahu k okruhu povinných subjektů.

II. Povinné subjekty v zákoně

Zákon o svobodném přístupu k informacím ve svém původním znění počítal v § 2 odst. 1, 2 se třemi druhy povinných subjektů: 1. státními orgány, 2. orgány územní samosprávy a 3. subjekty, kterým zákon svěřil rozhodování o právech a povinnostech osob v oblasti veřejné správy. Zatímco státní orgány a orgány územní samosprávy jsou v zásadě povinny poskytovat informace o veškerých oblastech své činnosti (mají tzv. úplnou informační povinnost),¹ subjekty, na něž byl přenesen výkon veřejné moci, jsou povinnými subjekty jen v rozsahu tohoto výkonu (částečná informační povinnost). Jelikož však pod žádnou z těchto kategorií nespádala veřejnoprávní média (v dané době šlo o Českou televizi a Český rozhlas), u nichž vznikl v době tzv. televizní krize v zimě 2001 požadavek na jejich podřazení mezi povinné subjekty, přijal zákonodárce pod č. 39/2001 Sb. novelu, kterou doplnil do § 2 odst. 1 SvInf mezi povinné subjekty úplné informační povinnosti novou kategorií povinných subjektů, a sice „veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky“. O pět let později velkou novelou provedenou zákonem č. 61/2006 Sb. byl znak hospodaření s veřejnými prostředky vypuštěn jako redundantní. Tím však rozhodně nemělo být řečeno, že by zrovna hospodaření s veřejnými prostředky nemělo podléhat veřejné kontrole v rámci práva na informace.

III. Judikatura založená na doktrinárním výkladu veřejných institucí

Novou kategorií veřejných institucí začala judikatura vykládat daleko šířeji, než jak bylo původně zamýšleno zákonodárcem. Na základě rozhodnutí Ústavního soudu, Nejvyššího správního soudu a nakonec i krajských soudů se postupně stala veřejnou institucí, a tím pádem povinným subjektem úplné informační povinnosti celá řada osob, s nimiž zákonodárce a v mnohém ani zákon samotný z hlediska procesních konstrukcí nepočítali.

* Autor je advokátem v advokátní kanceláři Havel, Holásek & Partners a učitelem na Právnické fakultě UK v Praze.

1) To znamená, že mají poskytovat všechny informace, které objektivně mají nebo které by měly mít (rozsudek NSS ze 7. 5. 2009, č. j. 1 As 29/2009-59; náleží ÚS z 15. 11. 2010, sp. zn. I. ÚS 517/10 atd.).